

В. В. Юрчишин

ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ ЗАРАДИ НАУКИ
До 75-річчя академіка НАНУ О. М. Онищенка

У статті коротко висвітлюється життєвий та творчий шлях видатного вченого — економіста-аграрника академіка НАН України Олексія Мусійовича Онищенка.

У кожній сфері людського буття завжди є Постаті, які активно впливають на її сучасне і майбутнє, творять її, виводять на вищий рівень розвитку, сприяють припливу до неї інших Постатей і, входячи в її історію, посідають у ній помітне місце. Завдяки цьому вони активно впливають на сучасне і майбутнє не лише кожної даної сфери, а й життя як такого, інтелектуально чи іншим чином збагачують і прикрашають його, своїм еством і здобутками працюють на нього і його першооснову – на людину, її інтереси і потреби.

У галузі економічної науки України взагалі та її аграрно-економічної гілки, зокрема, такою Постаттю є Олексій Мусійович Онищенко – видатний український вчений, добре знаний також у багатьох інших країнах, академік Національної академії наук України, доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник і керівник відділення аграрних проблем Інституту економіки НАН України. 30 вересня 2003 року йому виповнилося 75 років, з яких понад 50 років він присвятив економічній науці. Зійшовши на її вершину, О. М. Онищенко став урівень з іншими видатними Постаттями, на які завжди була багата українська земля. Будучи виходцем з прадавньої селянської родини села Телятники (нині – Нова Україна) Козельщинського району Полтавської області, він через все своє життя проніс відданість українському селянству і багато що зробив для нього.

Після закінчення у 1947 р. з відзнакою Полтавського сільськогосподарського технікуму і в 1952 році – також з відзнакою – економічного факультету Харківського сільськогосподарського інституту ім. В. В. Докучаєва (нині – Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва) О. М. Онищенко все подальше життя і наукову діяльність (за винятком кількох років роботи в Українському науково-дослідному інституті економіки і організації сільського господарства) зв'язав з Інститутом економіки НАН України. У ньому він пройшов шлях від референта, аспіранта, молодшого і старшого наукового співробітника до завідувача відділу оптимізації міжгалузевих комплексних проблем, а згодом – відділу економічних відносин в АПК та керівника

© В. В. Юрчишин, 2005

відділення аграрних проблем. У цьому ж інституті О. М. Онищенко в 1955 р. захистив кандидатську та в 1973 р. – докторську дисертації, а в 1974 р. одержав наукове звання професора. У 1985 р. обраний членом-кореспондентом АН УРСР, у 1990 р. – її дійсним членом (академіком).

Вивчення наукової спадщини академіка О. М. Онищенка підводить до винятково важливого висновку: з користю для себе і для аграрно-економічної науки йому на самому початку наукового шляху вдалося те, що не всім вдається навіть у зрілому віці. Мається на увазі його уміння, яке є нічим іншим, як внутрішньою особистісною потребою зосереджуватися на нових або недостатньо опрацьованих іншими дослідниками проблемах, заглиблюватись у їх науково-прикладну сутність і одержувати оригінальні результати, які розширюють межі досліджуваних процесів і явищ, збагачують їх, відкривають нові напрямки досліджень, дозволяють заглянути в майбутнє раніше інших дослідників. Важко сказати, чого тут більше: відповідних природних даних, неусвідомленого на початкових етапах наукової роботи, яке з часом переросло в науково-життєве кредо, вивчення особливостей наукової діяльності інших видатних вчених чи ще чогось – або все це разом. Конкретної відповіді на це запитання він і сам не знає та й не шукає її. Багато важливішим для нього самого і для науки стало те, що сукупність цих рис і здібностей вивела його в ряд найбільш талановитих дослідників.

Саме цим, скоріше всього, можна пояснити те, що вже перше дослідження О. М. Онищенка (середина 50-х років), присвячене економічним проблемам розвитку тваринництва у колгоспах Півдня України, привернуло увагу єдністю глибокої теорії і прикладних аспектів, нетрадиційними поглядами автора на досліджувану проблему, її глибоким науково-методологічним рівнем, багатообіцяючим творчим потенціалом молодого вченого. Особливе місце в ньому посідало обґрунтування методики визначення диференційованих нормативів планування розвитку тваринництва та коефіцієнтів розподілу обліковуваних на той час сукупно по тваринництву витрат основних і обігових засобів виробництва та праці, а також загальногосподарських витрат між тваринницькими галузями. Це досягнення стало своєрідним проривом у тодішніх знаннях про економіку і організацію тваринництва, воно відразу ввійшло у практику сільськогосподарських підприємств і зберігає своє значення до цього часу.

Неоціненним є науковий вклад О. М. Онищенка у розробку методології визначення собівартості продукції, чистого доходу (прибутку) і рентабельності в колгоспах. У свій час це були гостродискусійні проблеми, зумовлені в тому числі тим, що офіційна статистика і певна частина вчених заперечували доцільність використання зазначених категорій в колгоспах. О. М. Онищенко однозначно став на бік тих, хто не лише відстоював необхідність поширення всіх економічних категорій на колгоспний сектор економіки, а й вніс значний науковий вклад у їх практичне втілення. Такою ж мірою це стосується започаткованої і всебічно опрацьованої ним

методики організації внутрішньогосподарських організаційно-економічних відносин у колгоспах, яка відіграла важливу роль у підвищенні ефективності розвитку сільськогосподарських підприємств.

Винятково важливим за науково-прикладною сутністю і за значенням для практики був виконаний О. М. Онищенком у 60-х роках цикл досліджень з нової на той час проблеми економіко-математичного моделювання та оптимізації економічних процесів і систем. Визначальним у даній частині досліджень стали розробки, що стосувалися обґрунтування критеріїв оптимізації таких систем для потреб різних територіальних рівнів, дослідження проблеми розв'язування задач оптимізації аграрних і агропромислових формувань з дробово-лінійними критеріями з використанням методів лінійного програмування, розробка та визначення можливостей і способів практичного застосування методів багатокритеріальної оптимізації. За науковою новизною і прикладною сутністю ця частина його досліджень залишається неперевершеною до цього часу. На таку ж оцінку заслуговують також виконані вченим розробки з методології оптимізації рівня спеціалізації і структури виробництва в спеціалізованих господарствах, стадійної спеціалізації в тваринництві, постійних міжгосподарських зв'язків у виробництві окремих видів тваринницької продукції, оптимізації розвитку конкретного аграрного підприємства.

Неоціненним є вклад О. М. Онищенка в наукову розробку проблем спеціалізації, кооперування і агропромислової інтеграції – починаючи з первинних кооперованих та інтегрованих структур АПК до його територіальних систем районного рівня. Нагромаджені у цій частині результати досліджень переросли в опрацювання проблем організаційно-структурного розвитку АПК та формування галузевих і територіальних підсистем, моделювання й оптимізації економічних механізмів його (АПК) функціонування, організаційного прогресу в агропромисловому виробництві, визначення функціональної структури й обчислення основних параметрів АПК.

Останні півтора десятиліття О. М. Онищенко всебічно і глибоко досліджує розвиток аграрних відносин у сучасній Україні, в тому числі земельних і майнових відносин власності та організаційно-правової реструктуризації сільськогосподарських підприємств. Йому належить основне авторство в розробці методологічних і методичних засад приватизації майна державних підприємств агропромислового комплексу, проекту Закону «Про приватизацію землі в Україні», ідея неприйнятності зрівняльного розподілу між всіма громадянами країни віком понад 16 років тощо. Серед багатьох інших здобутків ученого щодо цього особливо помітне місце посідають розробки, що стосуються теорії і методології розвитку аграрних відносин та організаційно-методичних підходів до їх практичного втілення. Він першим або одним з перших обґрунтував концептуальні засади щодо особливостей вирішення земельних питань,

паювання майна в колгоспах, трансформації сільськогосподарських підприємств в агроформування ринково-підприємницьких типів. Цим розробкам належить помітне місце в справі поглиблення розуміння сутності аграрної і земельної реформ, особливостей і соціально-економічних результатів їх розвитку, надання їм еволюційного характеру та підпорядкованості інтересам селянства. Нещодавно він виконав фундаментальне дослідження з особливостей і проблем розвитку в Україні господарств населення.

Окреме місце в дослідженнях О. М. Онищенка посідає вивчення розвитку аграрних відносин у країнах СНД та Центральної і Східної Європи (з використанням одержаних результатів у практиці аграрних реформувань в Україні). До здобутків з даного циклу досліджень належить також обґрунтування визначального місця критерію власності в ефективності виробництва порівняно з показником розміру підприємств (ці дані одержані в результаті вивчення сільського господарства Польщі) і особливостей трансформації державних агроформувань у кожній НДР у кооперативні структури.

Академік О. М. Онищенко створив велику школу економістів-аграрників. Його учні захистили 39 кандидатських і 9 докторських дисертацій. Доробок друкованих праць вченого перевищує 400 найменувань, серед яких 5 індивідуальних і 20 колективних монографій.

Свою творчу працю О. М. Онищенко поєднує з великою науково-організаційною, педагогічною та громадською діяльністю: в різні періоди він займав посади заступника голови Наукової ради АН СРСР з соціально-економічних та правових проблем розвитку АПК, члена і заступника академіка-секретаря Відділення економіки НАН України, члена Відділення економіки і земельних відносин УААН, вчених рад по захисту дисертацій. Велику роботу проводив як член редколегій кількох наукових журналів та національний координатор Проекту TACIS з питань аграрної політики. З найкращого боку зарекомендував себе як професор ряду вищих навчальних закладів України. Виступав з науковими доповідями на міжнародних наукових конференціях у багатьох країнах світу. Свій славний ювілей академік Олексій Мусійович Онищенко зустрічає у розквіті творчих сил, він невтомно збагачує аграрно-економічну науку новими надбаннями.

Виходячи з прадавнього селянського роду хліборобської Полтавщини, О. М. Онищенко обрав девізом свого життя самовіддане і безкорисливе служіння українському селянству і всі віддані науці роки вірно дотримувався його. І якщо буде втілена в життя ідея спорудження в Україні Монумента на честь селянина-годувальника, вклад академіка Олексія Мусійовича Онищенка у його підмурок не залишиться не поміченим.

В статье кратко освещается жизненный и творческий путь выдающегося ученого — экономиста-аграрника академика НАН Украины Алексея Мусиевича Онищенко.

1. *Онищенко А. М.* Специализация сельскохозяйственного производства: Методологические проблемы оптимизации. — К. : Наук. думка, 1973. — 292 с.
2. *Агропромышленный комплекс Украинской ССР (совершенствование организационно-производственной структуры)* / А. М. Онищенко, А. В. Жаринов, Ю. И. Сопильняк [и др.] / Отв. ред. А. М. Онищенко. — К. : Наук. думка, 1980. — 198 с.
3. *Межхозяйственная кооперация и агропромышленная интеграция* / А. М. Онищенко, А. И. Смыслов, А. Ф. Фурдияк [и др.]. — К. : Урожай, 1980. — 312 с.
4. *Интенсификация социалистической экономики*. В 5 т. 6 кн. — Т. 4: Интенсификация промышленного и аграрного потенциала. — Кн. 2: Интенсивное развитие агропромышленного комплекса / А. М. Онищенко, Л. А. Шепотько, П. Ф. Веденичев [и др.] / Редколлегия кн.: А. М. Онищенко (отв. ред.) [и др.]. — К. : Наук. думка, 1990. — 399 с.
5. *Власність у сільському господарстві* / В. В. Юрчишин, О. М. Онищенко, П. Т. Саблук [та ін.] / За ред. В. В. Юрчишина, П. Т. Саблука. — К. : Урожай, 1993. — 352 с.
6. *Сучасна аграрна політика України: Проблеми становлення* / П. Т. Саблук, І. І. Лукінов, В. В. Юрчишин, О. М. Онищенко [та ін.] / За ред. П. Т. Саблука та В. В. Юрчишина. — Київ, 1996. — 664 с.
7. *Ринкова адаптація продовольчого комплексу України* / Б. Й. Пасхавер, О. М. Онищенко, В. Д. Слюсар [та ін.]. — Київ, 1998. — 265 с.
8. *Сільськогосподарська кооперация: суть та проблеми розвитку в Україні* / П. Т. Саблук, В. П. Ситник, О. М. Онищенко [та ін.] / За ред. М. Й. Маліка. — К. : ІАЕ УААН, 1999. — 163 с.
9. *Господарський механізм агропромислового комплексу кризового періоду* / Б. Й. Пасхавер, О. М. Онищенко, Л. В. Молдаван [та ін.] / Редколлегія: Б. Й. Пасхавер (відп. ред.) [та ін.]. — Київ, 2001. — 351 с.
10. *Онищенко Олексій Мусійович: Біобібліографія до 75-річчя* / Вступ. ст. — Б. Й. Пасхавер, В. М. Трегобчук, А. Е. Юзефович, В. В. Юрчишин / Упоряд. В. Ф. Кифорак, Т. В. Лазарева, І. І. Череватенко [та ін.] / Відп. ред. В. М. Трегобчук. — К. : Наук. думка, 2003. — 134 с.; порт., іл. — (Біобібліографія вчених України / (НАН України)).
11. *Онищенко Олексію Мусійовичу – 75* // Економіка АПК. — 2003. — № 9. — С. 158.
12. *Гордість вітчизняної науки: До 75-річчя академіка НАН України О. М. Онищенко* // Економіка України. — 2003. — № 9. — С. 90-91.
13. *Юрчишин В. В. Онищенко Олексій Мусійович* // Вчені економісти-аграрники. — Кн. 5. — Ч. 2. — К. : Аграрна наука, 2001. — С. 115-119. (Серія «Українські вчені-аграрії ХХ століття»).